

HAMDÎ VE NAATLARI

Son devir tefsir ve fıkıh alimlerinden Ahmet Hamdi Serbest 1864’te İskilip’in Ulaştepe mahallesinde doğdu. Babası Serbestzâde Hasan Efendidir. İlk öğrenimine İskilip Hacı Nuh Mektebinde başladı. Rüşdiyeyi de aynı yerde bitirdi. Daha sonra İskilip Tabakhane Medresesine devam etti. Kastamonu’da hocası Ballıklızâde Hafız Ahmed Mâhir Efendiden¹ (ö. 1925) icâzet aldı. Medrese tahsilinden sonra İskilip Belediyesinde memur olarak çalışmaya başladı. Daha sonra sırasıyla, Kastamonu, İskilip, Araç ve Taşköprü’de, görevi toprak mahsullerinden alınan vergileri toplamak olan² âşâr memurluğu yaptı. Devletin gelirlerini toplamak ve hesap etmekle ilgili mal müdürlüğü, muhasebecilik ve defterdarlık görevlerinde bulundu. Kastamonu’da görevi esnasında evlendi ve bu evlilikten bir oğlu oldu. Konya defterdârlığından emekli olduktan sonra memleketi İskilip’e döndü.

Emekliliği sırasında bir müddet Süleymaniye ve Fatih Medreselerinde tefsir ve fıkıh dersleri okuttu. İstiklal Savaşı sırasında tekrar memuriyet hayatına döndü ve düşmandan alınan ganimetleri belirleyen³ Ganâim-i Harbiye Komisyonu Reisliğine tayin edildi. Savaştan sonra Konya Tasfiye Komisyonu reisliğine getirildi. Daha sonra Maliye teftiş grup başkanı sıfatıyla Gümüşhane’de görev yaparken 1926’da yaş haddinden ikinci defa emekli oldu.

Emekliliği esnasında, Kadı Beydavî tefsirinin tercümesini yapmış ve bu tercümenin ilk üç defterini tebyîzini bitirdiğinde gözleri yüksek tansiyondan dolayı kapanmıştı. Ahmet Hamdî, gözlerinin kapanmasından kısa bir süre sonra 2 Mayıs 1939’da İskilip’te vefat etti. Memuriyetindeki başarılı çalışmalarından dolayı Osmanlı döneminde kendisine 1907’de üçüncü rütbeden Mecîdî Nişânı⁴ verilmiş ve Sultan II. Abdülhamid’in özel iltifatlarına mazhar olmuştur.

Aynı zamanda şair olan Ahmet Efendi’nin Hamdî mahlasıyla yazdığı şiirlerini divanında bir araya getirmiştir. Mansûr Beyrûtî mahlasıyla da *Hiciv-nâme* isimli bir manzumesi vardır. Bazı şiirleri de 1935 yılında Çorum gazetesinde yayınlanmıştır. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Ahmet Hamdî tefsir ve edebiyat sahasındaki çalışmalarıyla tanınmıştır.

Ahmed Hamdî’nin; tefsir, fıkıh, hadis ve Arap dili ve edebiyatı konularında yazılmış bir kısmı basılmış olan 11 eseri vardır.⁵

Ahmed Hamdî, XX. yüzyılın klasik tarzda şiir yazan şairlerindedir. Ahmet Hamdî, eserlerinden de anlaşılacağı gibi İslam hukuku, özellikle zekat bahsinde uzmanlaşmış bir alimdir. Onun şiirlerinde, yaşadığı dönemi ve dini terimlerle karşılaşmamızın nedeni de onun bu özelliği olmalıdır.

Hamdî’nin şiirlerine baktığımızda, işlediği konulara göre kabaca üç kısma ayırabiliriz. Tasavvuf ve ahlak, devrinden şikayet ve nimetini gördüğü şahıslara yazdığı methiye ile klasik üslupta yazılan şiirler. Bunlar arasında tasavvuf ve ahlakî tarzdaki şiirlerinin klasik tarzdakilere göre daha kuvvetli olduğu görülmektedir.

Hamdî, Divân’ına, geleneğe uygun bir şekilde bir münâcâtla başlamıştır. Onu naatlar takip etmiş ve devrinden şikayet ettiği ve aksaklıkları dile getirdiği bendlerle divanı devam etmiştir. Gazeller ise onun her üç konuda da örneklerine rastladığımız şiirleridir. Divan, Konya’ya gittiğinde yazdığı iki kıta ile sonra ermektedir.

¹ *El-Mubkem fi Şerhi’l-Hikem* isimli Füsûs şerhi vardır. (İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekası Mat., 1905)

² Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, (İstanbul, MEB, 1993), s. 96.

³ Mehmed Zeki Pakalın, *a. g. e.*, s. 643.

⁴ Sultan Abdülmecid zamanında ihdâs oldunduğu için onun ismiyle anılır. 6 rütbesi vardır. (Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, Enderun, 1986, s. 212.)

⁵ Eserlerinin ayrıntılı listesi için bk. Serbestzâde Ahmed Hamdî İskilibî, *Divân-ı Hamdî*, haz. İsmail Güleç, (İstanbul, Pan 2004) s. XI-XII.

Hamdî'nin Divân'ında naatların çokluğu dikkat çekmektedir. Bu ondaki peygamber sevgisinin üst düzeyde olduğunu göstermektedir.

Divan'daki ilk terkîb-bend, Hamdî'nin tasavvuf görüşleri hakkında ipuçları vermektedir. Hamdî, şiiirlerine göre rind-meşreptir ve cezbe ehli bir mutasavvıf edasıyla şiiirini yazmıştır. Ona göre tasavvuf; Hakk'ı bilmektir. Gerisi boş gayrettir. Şiiirlerinde tenkit ettiği kimseler arasında vaiz ilk sırada yer alır. Bunların yanında

Melâmîlikte Hamdî-zâr kamu pervâdan el çektim (Gazel 67/10)

Mısraından da Melâmî-meşrep olduğunu anlıyoruz. Ayrıca;

Sûfi bize hor bakma ki biz ehl-i safâyız
Rindâne revîş kudve-i erbâb-ı vefâyız (Terkîb-bend, 1)

Başlayan terkîb-bendi onun bu konudaki görüşlerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte o;

Terk eyleme ömründe sakın savm u salâtı
Mâlnî var ise eyle edâ hacc u zekâtı (Terci-bend, 4)

Beytinde ve daha bir çok yerde de görüldüğü gibi kayıttan âzâde biri değildir.

Müseddesinde ise, içine düşülen toplumsal buhranın sebepleri arasında dinden ayrılmayı göstermesi dikkati çeken bir durumdur. Ahmet Hamdî'nin şiiirlerinde dinî bilgisi kendisini hemen fark ettirir. Şu beyit bu duruma güzel bir örnektir:

Ol zamân Vâhid u Kabbâr buyurur ki "li-meni'l-mülk"
Olur iclâl ile "lillab" cevâbı sâdır (Gazel, 32/6)

Vâhid ve Kabbâr kelimeleri, Mümin suresinin 16. ayetinde "li-meni'l-mülk" ifadesinden önce geçmektedir. Beyitte vezni bozmadan aynı anlamda Allah'ın (c.c.) bir çok ismi kullanılabilecekken, ayetin başında geçen bu iki ismi tercih etmesi, ikinci mısradaki da sorunun cevabını yine aynı ayetten vermesi onun Kur'ân'ı iyi bir şekilde bildiğini göstermektedir.

Ahmet Hamdî'nin şiiirlerinden, özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edildiği olayı anlattığı mersiyesinden, onun ehl-i beyt muhibbi olduğunu anlıyoruz. Bir başka yerde de;

Eyle Hamdî kuluñu âl-i resûle makerûn (Mersiye 7. bend)

Diyerek kendisini Resûlün ailesine yakın olmasını istemektedir. Bununla birlikte, Hanefî mezhebinden olduğunu söylemesinden ve Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın isimlerini şiiirlerinde zikretmesinden onun ehl-i beyt sevgisinin mutedil olduğunu ve aşırılığa kaçmadığını söyleyebiliriz.

Allah'a (c.c.) münacat ve resûlüne naat ile Hz. Hüseyin mersiyesini yazan Hamdî'nin Divân'ında, dinimizi öven, güzel ahlak ve tasavvufi konulardaki şiiirlerinin yanında klasik tarzda da şiiirleri bulunmaktadır. Divan'da;

Meyl edip kendi gibi bir gül-i mümtâza hemân
Gülbin-i pâkine sular gibi akdı bir şûb (Gazel 19/3)

Veya;

Kavs-i kazâyı beñzer kâşî kemânı yârîñ
Sinemde tîr-i müjgân oldu fikâre bâis (Gazel 13/4)

Gibi örneklere sıkça rastlayabiliriz. Onun şiiirlerinde, klasik şiiirin önemli mazmunlarından olan; la'î, leb, ok, keman, kamet, aşık, sevgili vb. ile ilgili teşbih unsurları sıkça geçmektedir.

Bunun yanında; ihtiyaç, kanaat, dünya hayatının aldatıcılığı, gönül gibi ahlakî konularda da yazılmış şiiirlerine rastlamaktayız. Edeb redifli gazelinde, edebi örfümüzde ve tasavvuftaki yerini çok açık bir şekilde belirtmiş ve önemini üstünde durmuştur.

Hamdî gezdiği veya bulunduğu yerler hakkında da şiiirler yazmıştır. Ereğli için yazdığı şiiirde Ereğli'yi ve halkını övmektedir. Bartın için yazdığı şiiirde de coğrafyayı överken halkı dinden uzaklaştığı için eleştirmektedir. İki defa geldiği Konya'da Mevlana'yı ziyaretinde yazdığı iki kıta ise onun Mevlâna'yı sevdiğini göstermektedir.

Kısaca özetleyecek olursak; Hamdî, XX. yüzyılda, klasik şiirimizin etkisinde şiirler yazan, devrinin olaylarına kayıtsız kalmayan ve görüşlerini şiirleri yoluyla açıklayan, ülkenin sorunlarına, toplumun dertlerine ve fertlerin sıkıntılarının nedenlerini ve çözüm yollarını dizelerle dile getiren, dönemi ve kendi hakkında bilgiler bulabileceğimiz bir şairdir.

NAATLAR⁶

1

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
... / ... / ... / ...

Nevâl-i re'fetiñ rûha gıdâdır yâ Resûlallah
Kemâl-i şefkatiñ derde devâdır yâ Resûlallah

Seni Hakk "rahmeten li'l-âlemin"⁷ gönderdi bu güne
İnâyet, mekremet senden 'atâdır yâ Resûlallah

Zihî envâr-ı lâhûtiyye ki zât-ı Hümâyûnuñ
'Aceb 'âyine-i zât-ı Hüdâ'dır yâ Resûlallah

Şefî'ü'l-müznibîn sensiñ efendim rûz-ı mahşerde
Şefâ'at şânına ancak sezâdır yâ Resûlallah

Gubâr-ı âsitânıñ ey şeh-i zîbende-i "levlâk"⁸
'Uyûn-ı iştiyâka sürme-sâdır yâ Resûlallah

Yolunda ihtiyâr-ı zahmet-i râhî de bir şey mi
Fedâ-yı nakd-i cân etsem revâdır yâ Resûlallah

Mübârek ravza-i pâkine arz-ı ihtiyâcâtım
Saña subh ü mesâ cilve-nümâdır yâ Resûlallah

Hemîşe feyz-i rûhâniyyetinden eyler istimdâd
Kuluñ **Hamdî** kapıñda bir gedâdır yâ Resûlallah

2

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün
... / ... / ... / ...

Ey meh-i Yesrib ü Batha vü Resûl-i Kureyşî
Ey risâlet evcinin şa'sa'a-pîrâ güneşi

Cevher-i zâtıñı mümtâz yaratdı Hâlık
Kılmadı bir kesî işrâkde o nûruñ eşi

Çok mudur zâtıña bu rütbe-i güzîde-i bi'set
Pertev-i feyz-i tecellîdir onuñ perverişi

Ey şeh-i hayl-ı rüsül bâ'is-i ekvânsıñ sen
Saña hâs kıldı Hüdâ bu şeref-i zî-düşeşi*

⁶ Serbestzâde Ahmed Hamdî İskilibî, *a.g.e.*, s. 2-8.

⁷ Enbiyâ, 107: "Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik" ayet-i kerimesinin "âlemlere rahmet" bölümü.

⁸ "Levlâke levlâke lemâ halaktü'l-eflâke" Sen olmasaydın, sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım, mealindeki kutsi hadisten alınmış Hz. Peygamber'e hitap.

Kıldı âyîne-i envâr-ı cemâl-i Mevlâ
Lütf-i tebçîl ile sen gibi bir mâh-veşi

Feyz-i irşâdıyla ey matla‘-ı envâr-ı hüda
Nûra gark etmişken hıttâ-i Rûm u Habeş’i

Allah Allah ne ‘acebdır ki Ebu Cehl-i zemân
Olurlar bu gibi âyât-ı Hakk’ın ta‘ne-keşi

Kâbil-i sırr u ihfâ mı sanırlar âyâ
O gibi mağlatalarla bu hakikat güneşi

Bu kabîl safсата-perdâz-ı zemânı **Hamdî**
Doğruca nâr-ı cehîme götürür bu revîşi

3

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
--- / --- / --- / ---

Cemâlin çünkü mir’ât-ı Hüdâ’dır yâ Resûlallah
Kemâlin gevher-i kân-ı Hüdâ’dır yâ Resûlallah

Hayât-ı câvidânî bahş eder her mürde-i kalbe
Ki feyz-i himmetin i‘câz-nümâdır yâ Resûlallah

Bu ‘âciz ümmetin hep mülhidinin zîr-i kahrında
Ezilsin mî hemîşe nâ-revâdır yâ Resûlallah

Eğerci bu netice cürmümüz Hakk’ın cezâsıdır
Şefâ‘at mücrime ancak sezâdır yâ Resûlallah

‘Înâyetle yetiş imdâdına ey mefhar-ı ‘âlem
Cenabın menba‘-ı lütf u ‘atâdır yâ Resûlallah

Senin ünvan-ı fahriñ “rahmeten li’l-‘âlemîn” olmuş
Anınçün re’fetiñ ibzâl becâdır yâ Resûlallah

Huzûra sad-salât ile selâm ithâf edip **Hamdî**
Niyâzı hazretiñden bir devâdır yâ Resûlallah

4

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
--- / --- / --- / ---

Vücûduñ ‘âlemîne mahz-ı rahmet yâ Resûlallah
Şühûduñ servi-i bâğ-ı risâlet yâ Resûlallah

Sen ol bâdî-i eflâk-i şeh-i kişver-i “levlâk”sın
Kaddiñle zîb u fer buldu bu hil‘at yâ Resûlallah

* Yazma nüshada bu kelimenin yanında “okunamad” kaydı vardır.

9 Enbiya 107: Biz seni aemlere rahmet olarak gönderdik.

Yüzün ‘âyine-i nûr-ı cemâl-i Rabb-i izzetdir
Sözün lü’lû-i esdâf-ı hakikat yâ Resûlallah

Visâl-i kurb-gâh-ı “kâbe kavseyn”¹⁰ sırr-ı “ev ednâ”
Sana mahsûs bir ‘âlî fazilet yâ Resûlallah

Nübüvvet sende hatm oldu kemâl ü ‘izz ü ikbâlle
Verildi zâtına ancak siyâdet yâ Resûlallah

Ferâmûş etme **Hamdî** bendeni rûz-ı kıyâmetde
Şefî’sin şânına lâyıq şefâ’at yâ Resûlallah

5

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün
.--- / .--- / .--- / .---

Muhammed’den diğer yokdur erişmiş “kâbe kavseyn”e
Gürûh-ı enbiyâdan girmemiş bir ferd o mâbeyne

Harem-gâh-ı visâle Ahmed’i da’vet edip Mevlâ
O halvet oldu mahsûs cümleden sultân-ı kevneyne

Kudûm-ı pâkini takbîl ile hep melâ’-i a’la
Gubâr-ı na’lini kehlü’l-basar kıldılar ‘ayneyne

Rikâb-dânı iken tâ sidreye dek Hazret-i Cibrîl
Zuhûr-ı sırr-ı bî-rengi nihâyet verdi isneyne

Riyâz-ı lâ-mekânı öyle seyrân etdi ki ferdâ
Tecellî-i cemâl-i Kibriyâ nûr saldı lahzeyne

Gözümde tütmede tûtyâ gibi çokdan beri el-hak
Cebîn-sâ-yı sa’âdet olmak estâr-ı şerîfeyne

Yanarım haşre dek nâr-ı firâkıyla ânîñ billah
Ziyâret etmeden **Hamdî** ölürsem şâh-ı kevneyne

6

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün
.--- / .--- / .--- / .---

Efendim başka bir şanda sefir-i âsumânîsîñ
Gürûh-ı enbiyânîñ mefhar-ı sâhib-kırânîsîñ

Hidivâ olduğunçün akl-ı küll mebnâ-yı fitratda
‘Ulûm-ı evvelîn ü âhirîniñ râz-dânîsîñ

Revâdır gül dehânîñdan saçılma dürr ü hikmetler
Ki şâhâ sen lisânü’l-gayb-ı Hakk’ın tercümânîsîñ

Cihânı nûra gark etdiñ ziyâ-yı ilm ü ‘irfânla
Semâ-yı istifânîñ çüñkü mihr-i şa’sa’ânîsîñ

¹⁰ Necm, 9: İki yay aralığı kadar, hatta daha da yakın bir mesafe. (Hz. Peygamber’in Miraç gecesi Allah’a çok yaklaştığını anlatan bir ifadedir.)

O rütbe hârika gûyâ ne ki gül-zâr-ı i'câzda
Belâgat bâğımñ bir andelîb-i câvidânısîñ

Bütün ma'na-yı hüsnü cem' edip ruhsâr-ı zâtında
Şehâ şeh-r-i melâhat şeh-r-yâr-ı dil-sitânısîñ

Cemâlin olduğuyçün cilve-gâh-ı pertev-i tevhîd
Tecellî-i cemâlu'l-laha mir'ât-ı yegânîsîñ

Riyâz-ı leyle-i isrâ makâm-ı kurb-ı “ev ednâ**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**”
Sefer-gâhında sen refref-süvâr-ı lâ-mekânîsîñ

Sezâdır gıpta etse kudsiyân bu devlete zîrâ
Bezm-gâh-ı visâlîñ ser-firâz-ı 'âlî-şânısîñ

Kemâlât-ı hümâyûnuna her zî-akl hayrandır
Ki sen bir cevher-i kudsi-i lâhût-i nişânısîñ

Şeref verdiñ risâlet evcine bu feyz ü rif'atle
Zîhî 'âlî-nijâd ki mazhar-ı seb'a'l-mesânîsîñ

Mütâf-ı kudsiyândır âsitânñ ey şeh-i “levlâk”
Ki mescûd-ı melâik kible-i kerûbiyânîsîñ

Bütün peygamberân ü enfüsî-gûyân olduğu hengâm
Cenâbñ ehl-i imânñ şefî-i âsiyânısîñ

O deñli zî-'alâdır ki felekde kadr-i mümtâzıñ
Saña Allah demem lâkin bize Mevlâ-yı sânisîñ

Nasıl kâdir olur medhe kulun **Hamdî** seni zîrâ
Ki sen memdûh-ı rabbü'l-'izze şâh-ı bî-müdânîsîñ

7

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
-... / -... / -... / -...

Ey şefî'a'l-müznibîn ey “rahmeten li'l-'âlemîn”
Eylemişdir Hakk Te'âlâ lütf-i bî-pâyân saña

Nâtık-ı vahy-i mübînsîñ yâr-ı Cibrîl-i emîn
Gökdeñ indi şânıñı tebcîl için Kur'ân saña

Mu'cizât-ı bâhireñ tutdu ser-â-ser 'âlemi
'Arş u ferş, levh u kalem olmakdadır bürhân saña

Etdiñ engüşt-i işâretle mehi sen iki şakk
Yâ Resulallah yetişmez mi bu rütbe-i şân saña

Ey imâme'l-enbiyâ, şâh-ı gürûh-ı asfiyâ
İns ü cin cümle melâik etdiler imân saña

Çâr-yârîndir Ebu Bekr ü 'Ömer 'Osmân 'Ali
Sâir ashâb da birer kevkeb-i tâbân saña

Ravza-i pâkine her subh ü mesâ ola revân
Sad hezâr tasliye vü teslîm armağân saña

Hamdî'yi etme şefâ'atden cüdâ ol günde kim
İste yâ Ahmed diye fermân ede Rahman saña

8

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
-.- / -.- / -.- / -.-

Sensiñ ol kân-ı inâyet yâ Habîb-i Kibriyâ
Bedr-i minhâc-ı hidâyet yâ Habîb-i Kibriyâ

Olmasa zâtıñ gelir miydi vücûda nüh felek
Senden oldu bu kerâmet yâ Habîb-i Kibriyâ

Âfitâbıñ revnakı tâb-ı ruhuñdan muktebes
Perçemiñ âb-ı sa'âdet yâ Habîb-i Kibriyâ

Çarha girmiş derd-i aşkıñla semavât ü zemîn
Devr eder pervâne seyret yâ Habîb-i Kibriyâ

Kâ'be-i 'irfânınıñ der-bâmı hayl-ı enbiyâ
Sensiñ ol fahr-i risâlet yâ Habîb-i Kibriyâ

Olduñ izzetle şehâ refref-süvâr-ı lâ-mekân
Kaddiñe mahsûs bu hil'at yâ Habîb-i Kibriyâ

Bir gedâdır bâb-ı ihsânında Hâtem mutlakâ
Cûduña yokdur nihâyet yâ Habîb-i Kibriyâ

Nice olmaz ümmetiñ sâyeñde şâhım bahtiyâr
Zâtıñ 'âlemlere rahmet yâ Habîb-i Kibriyâ

Hamdî bendeñ rûz-ı mahşerde ferâmûş eyleme
Beklerim senden şefâ'at yâ Habîb-i Kibriyâ

9

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
-.- / -.- / -.- / -.-

Sensiñ ol kân-ı şefâ'at yâ Muhammed Mustafâ
Kıl beñi kendine ümmet yâ Muhammed Mustafâ

Dü cihânıñ sürûrusuñ ins ü cinniñ rehberi
Sendedir mühr-i nübüvvet yâ Muhammed Mustafâ

Hâk-pâyîñ tûtîyâ-yı çeşm-i cân ey şâh-ı dîn
Ver baña nûr-ı basîret yâ Muhammed Mustafâ

Kevn seniñ devrân seniñ hem ravza-ı rıdvân seniñ
Sendedir miftâh-ı cennet yâ Muhammed Mustafâ

‘Âşıkân-ı Ka‘be-i kûyuñ sefer kasındadır
Etmeğe ravzañ ziyâret yâ Muhammed Mustafâ

Rûz-ı mahşerde ferâmûş etme **Hamdî** bendeñi
Nezd-i Hak’da kıl şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ